

УДК 340.12:325.1/3

Муранова Віра Володимирівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник наукової лабораторії з проблем громадської безпеки Національної академії внутрішніх справ

МІГРАЦІЙНІ КОНФЛІКТИ ЯК ОБ'ЄКТ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВОГО АНАЛІЗУ

Здійснено філософсько-правовий аналіз причин виникнення та способів подолання міграційних конфліктів. Акцентовано увагу на тому, що конфронтація «свій – чужий» між мігрантами й корінними жителями певної країни чи місцевості є основною причиною виникнення міграційних конфліктів і становить загрозу для громадської безпеки. Обґрунтовано положення про те, що стратегічне планування й удосконалення міграційної політики певної держави на гуманістичних засадах сприятиме розвитку громадянського суспільства та може слугувати інструментом збагачення держави.

Ключові слова: міграція; міграційні конфлікти; конфронтація «свій – чужий»; громадська безпека; природне право; права людини; міграційна політика; інтеркультурний дискурс; філософія права.

Історію людства можна розглядати крізь призму міграційних процесів, адже протягом зафіксованого істориками періоду людська міграція як соціокультурний феномен докорінно змінила ландшафт багатьох земель і континентів, а також расову, етнічну та мовну структуру їх мешканців. Так, звертаючись до світового історичного досвіду, можемо констатувати, що загалом в одні епохи міграція була не надто вагомим і помітним, проте в інші – надзвичайно важливим фактором розвитку цивілізації. Зокрема, в Америці за відсутності спадкової політичної системи саме іммігранти сприяли поширенню демократії та розбудові громадянського суспільства. Водночас міграція, зокрема

нелегальна, спричиняє також негативні результати, наприклад такі, як порушення групової ідентичності, виникнення масових конфліктів, криміналізація суспільства тощо [1, с. 21, 64; 2, с. 463].

Реалії сучасності доводять, що мільйони людей щорічно змінюють країну проживання в пошуках кращої роботи, максимально зручного місця навчання, ліпшого життя. Так, охоплені конфліктами країни Близького Сходу, Африки та Азії стали причиною численних міграцій до Європейського Союзу (ЄС), зумовлюючи міграційну кризу. Зокрема, за даними Організації Об'єднаних Націй, протягом 2014 р. ЄС надав притулок 184 665 мігрантам (це громадяни Сирії, Еритреї, Афганістану, Іраку та Ірану). Від початку 2015 р. кордони об'єднаної Європи перетнули близько 300 тис. мігрантів [3]. В Україні понад 10% населення становлять мігранти; тут перебуває один із найбільших у світі міграційних коридорів [4].

Такий стан міграційних процесів викликає чимало запитань, а саме: чи не сприятиме національне, релігійне та расове розмаїття міграційним конфліктам? Як не допустити їх виникнення? Якою має бути сучасна міграційна політика?

З огляду на викладене, зазначена тема є актуальною.

Напрацювання зарубіжних та українських учених з проблем міграції представлено в працях О. Бандурки, К. Бондаренко, І. Гарної, Р. Губаня, О. Джужі, З. Кавчинської-Бутрим, П. Казьмеркевіча, С. Мосьондза, О. Малиновської, А. Мозоля, В. Олефіра, В. Пасісниченка, Ю. Римаренка, Н. Тиндик, Т. Цуркан, С. Чеховича, В. Чумака, Ю. Шемшученка та багатьох інших учених, однак особливий інтерес викликає філософсько-правовий зріз означеної проблеми, що можна визнати недостатньо розробленим.

Унаслідок стрімкого розвитку глобалізації та змінення тенденцій міграції потребує переосмислення як теорія, так і міжнародно-правова та національна практика регулювання міграційних процесів, стає необхідним принципове реформування чинного законодавства у сфері міграції. Дієвість таких змін, які повинні відповідати сучасним глобальним викликам, залежить від фундаментальності рівня осмислення цієї проблематики. Філософсько-правовий аналіз міграційної

політики держави ґрунтується на положенні, відповідно до якого вона є інструментом збагачення, економічного, соціального, культурного розвитку й становлення громадянського суспільства. Отже, метою пропонованої статті є визначення причин виникнення та способів вирішення міграційних конфліктів у контексті досягнень світової та вітчизняної філософсько-правової думки.

Підґрунтям національного законодавства для більшості країн світу нині слугує Загальна декларація з прав людини від 10 грудня 1948 р. [5, с. 6–9]. Зокрема, у ст. 1 цієї Декларації зазначено: «Усі люди народжуються вільними та рівними у своїй гідності й правах. Вони наділені розумом і совістю та повинні діяти стосовно один одного в душі братерства». У ст. 2 закріплено, що найважливішим принципом є рівність і відсутність дискримінації щодо реалізації прав людини й основних свобод «незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища». Водночас у Європі регулярно відбуваються бунти мігрантів, дедалі більше констатують правопорушення на ґрунті расової, релігійної чи національної ворожнечі, з'являються держави в державах – анклави, де мешкають представники неєвропейських культур. У такі квартали неможливо потрапити без ризику для життя та здоров'я, а, розмовляючи мовою рідної країни, неможливо нічого придбати [6, с. 3].

Передусім, це пов'язано з тим, що кожен іммігрант привносить у державу, до якої прибуває, свої соціокультурні особливості, але не завжди ставиться з повагою до державних і національних цінностей чи толерантно – до членів суспільства. Ми цілком згодні з переконанням М. В. Лубської: взаємозв'язок усіх аспектів і проявів культури передбачає, що будь-яке їх змінення неминуче зумовлює істотні або вторинні трансформації в інших сферах соціокультурної реальності, які не можна чіпати, міняти, реформувати. Кінцеві соціальні наслідки таких змін передбачити неможливо. Система соціальних взаємозв'язків надто тонка й складна, щоб її міг осягнути людський розум: він не здатний передбачати всіх небажаних і шкідливих наслідків їх порушення або такої трансформації [7, с. 11].

У контексті культурного розмаїття цікавою видається позиція німецького філософа О. Шпенглера, який наявне в біології поняття «габітуса», що означає «властивий кожній рослині особливий спосіб її зовнішнього вияву, хід розвитку, тривалість життя, його темп, через що вона кожною своєю частиною та на кожному ступені свого життя відрізняється від усіх інших рослинних видів», використовував також для позначення функціонування великих «соціальних організмів». Наприклад, у контексті індійської, єгипетської, західноєвропейської та інших культур, історії, духовності вчений оперував такими словосполученнями, як габітус індійський, єгипетський, західноєвропейський тощо. Як і листя, квіти, гілки та плоди виражають своєю формою, виглядом та видом життя рослини, так у релігійних, наукових, політичних, господарських, правових позиціях відображено життя культури. На думку вченого, конкретна культура, як і окрема рослина, протягом усього життя прив'язана до того ґрунту, на якому вона виростає [8, с. 55]. Відповідно, така соціокультурна різноманітність є своєрідною, як зазначає англійський історик Т. Карлейль, «корою звичок», з якої власне формується «справжній кодекс законів і констатацій суспільства, його моральність, підґрунтя правових інститутів. І хоча вони часто неписані, їм усі підкоряються, навіть того не помічаючи» [7, с. 10].

Ф. Бок вважає, що «ти стаєш чужинцем, коли покидаєш власний дім. Культура охоплює всі переконання та всі очікування, які висловлюють і демонструють люди... Коли ти перебуваєш у своїй групі, серед людей у спільному культурному просторі, тобі не доводиться обдумувати й проектувати свої слова та вчинки, оскільки всі – і ти, і вони – бачите світ загалом однаково, знаєте, чого чекати один від одного. Але, перебуваючи в чужому суспільстві, ти будеш зазнавати труднощів, відчувати безпорадність і дезорієнтованість» [7, с. 9–10; 9].

Таким чином, культурне різноманіття постає однією з причин виникнення конфронтації «свій – чужий».

Викладене вище частково обґрунтовує міграційні конфлікти, що виникають на основі расової, релігійної та національної ворожнечі.

Так, расизм – ідеологія, що виникла в ХІХ ст. як течія, що передбачає расову класифікацію людства. Згідно з цією ідеологією, культура створена етнічними групами та цілком детермінована расовими характеристиками. З огляду на націоналістичні та етноцентричні цінності, концепт вищості певної раси розвинувся до відмежування від інших культур, що вважалися нижчими, або нечистими. Зокрема, такий акцент на дефініції «культура» наявний і в сучасних трактуваннях расизму: «Причиною расизму є не існування рас. Він виникає внаслідок соціального розмежування на категорії: будь-хто може бути расово дискримінованим, незалежно від його тілесних, культурних і релігійних особливостей». Расизм призводить до соціальної дискримінації, расової сегрегації, мови ворожнечі та насилля.

Наприклад, в Ізраїлі, незважаючи на те, що чинне законодавство забороняє дискримінацію з расових, релігійних і політичних переконань, «расистські інциденти» трапляються часто. Так, расова нетерпимість притаманна ставленню арабів до євреїв Ізраїлю, і навпаки. Об'єктами расизму й дискримінації можуть бути також іноземні робітники, біженці з Африки, релігійні громади та навіть євреї з інших країн.

Прикладом можуть слугувати расово-етнічні заворушення у Франції, що відбулися 2011 р. Упродовж останніх десятиліть мільйони арабів з Алжиру, Тунісу, Марокко та чорношкірих із держав Центральної Африки переселилися до Франції, де тепер становлять десятку частину її населення. Переселенці оселялися компактними групами, створюючи у французьких передмістях величезні етнічні гетто, згодом ці райони стали головними центрами поширення наркотиків та вуличної злочинності. У країні з'явилися зони, на які фактично не поширюється суверенітет і закони Франції, унаслідок чого розпочався процес заселення Франції арабами та чорношкірими, наступ ісламу, зростання етнічної злочинності та поширення антибілого расизму [10]. Схожі події зафіксовано і в інших країнах ЄС.

Націоналізм – світоглядний принцип, здебільшого притаманний передовим представникам народу, який виборює своє право на розбудову власної держави. Цікавим фактом є те, що він охоплює не лише країни третього світу, а й країни з

досить високим рівнем господарського та культурного розвитку (наприклад, рух французькомовного населення Квебеку в Канаді, конфлікти між фламандським і французькомовним населенням у Бельгії тощо).

Релігію можуть використовувати для виправдання насильства щодо прихильників інших релігій чи «інших» вірян усередині однієї релігії. Понад 50 конфліктів сучасного світу мають виразні або латентні релігійні елементи; починаючи з 2000 р. 43 % громадянських воєн передбачали також релігійну мотивацію (у 1940–1950-х рр. ця кількість не перевищувала 25 %). Релігійні меншини стають об'єктом дискримінації частіше, ніж усі інші меншини [11].

2013 р. у Лондоні почалися заворушення на релігійному ґрунті. Зокрема, два ісламісти вбили британського військового. Поліція намагалася затримати їх, але зіткнулася з озброєним опором. Того самого дня у Великобританії відбулися два напади на мечеті. Подію було визнано «політично вмотивованою атакою ісламістів». За словами прем'єр-міністра Британії Девіда Кемерона, є докази, що інцидент був терактом [12].

Після того, як навесні 2013 р. до влади в Центральнопівденноафриканській республіці прийшла коаліція мусульманських угруповань «Селека», а скинутий президент-християнин Франсуа Бозізе утік – розпочалися криваві сутички між християнами та мусульманами (у яких загинули майже 400 осіб) [13].

Отже, в основі міграційних конфліктів на ґрунті расової, релігійної чи національної ворожнечі протистояння «свій – чужий» лишається вельми актуальним.

Цілковито поділяємо підхід Х. С. Іліополової, яка вважає протиборство «свій – чужий» універсальним, наявним у всіх сферах соціокультурного життя. Вона стверджує, що протягом усього часу існування світу останній завжди був розколотим на «своїх і чужих». Зокрема, в умовах сучасності зона відчуження пролягає між «золотим мільярдом» та всім людством, між багатими й бідними тощо.

Отже, як причини виникнення міграційних конфліктів можна виокремити культурне розмаїття, расизм, націоналізм,

релігійну ворожнечу тощо. Водночас основною причиною міграційних конфліктів між мігрантами та корінними жителями певної країни чи місцевості є конфронтація «свій – чужий», що, власне, й становить загрозу для громадської безпеки.

Найефективнішим способом подолання міграційних конфліктів є стратегічне планування й удосконалення міграційної політики певної держави на гуманістичних засадах, що сприятиме розвитку громадянського суспільства та може слугувати інструментом збагачення держави. Слушною, на нашу думку, є точка зору італійського політолога Дж. Сартрі, який вважає, що коли ідентичність гостей залишається незмінною, доведеться рятувати ідентичність господарів [14].

Зважаючи на це, очевидно є потреба правового врегулювання таких елементів міграційної політики, як адаптація, інтеграція та реінтеграція. Для цього доцільно на державному рівні віднайти компроміси в площині збереження емігрантами власної ідентичності й водночас набуття ними статусу повноправних членів громадянського суспільства.

Зокрема, доцільно прийняти відповідні закони, норми яких зобов'язуватимуть усіх мігрантів, які приїдуть до певної країни, складати іспит з мови, історії та основ законодавства. Також необхідним є забезпечення мігрантів потрібною інформацією щодо країни перебування, вивчення в різних навчальних закладах засад культури зарубіжних країн, толерантності тощо.

Таким чином, давно минули часи, коли вважалося, що людина проживає все життя в межах однієї культури, релігійної традиції, національної держави. Унаслідок стрімкого розвитку глобалізації дедалі більше країн стають поліетнічними та мультикультурними. З філософської (філософсько-правової) позиції кожна міграція є реалізацією природного права на свободу пересування, обмеження якої повинно бути обґрунтоване лише з позицій інших невід'ємних природних прав у взаємозв'язку їх ціннісних і гуманістичних ієрархій, критеріїв надання переваги (пріоритету) спільності, взаємодоповнення їх змістових характеристик.

Водночас, дедалі численніші прояви міграційних конфліктів у всьому світі констатують необхідність

удосконалення сучасної міграційної політики як у світі загалом, так і в Україні зокрема. Так, не варто боятися напливу іммігрантів у певній державі, оскільки, як зазначає Р. Парк, «історичний прогрес і процес розвитку цивілізації можливі лише в разі постійного міграційного переміщення людей, унаслідок якого відбувається змішування народів і культур» [15, с. 35].

Результати фундаментального, комплексного та системного осмислення проблеми міграційних конфліктів із позиції філософії права, викладені в окремому монографічному дослідженні, можуть стати в нагоді не лише теоретикам – науковцям, дослідникам таких проблем, а й практикам – законодавцям, службовцям, посадовим особам державних установ, покликаним упроваджувати в життя законодавчі ініціативи, правоохоронцям, покликаним протидіяти нелегальній міграції, а також тим, хто цікавиться зазначеною проблематикою, працівникам неурядових організацій, які надають допомогу мігрантам, правозахисникам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Тиндик Н. П. Адміністративно-правовий механізм регулювання міграції в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Тиндик Надія Петрівна. – Львів, 2009. – 526 с.
2. Migration // Encyclopaedia Britannica. – Chicago; London; Toronto: William Benton publisher, 1996. – Vol. 15. – P. 463.
3. Австрія очікує до 10 тисяч мігрантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/society/2015/09/150905_migrants_arrive_in_austria_she. – Назва з екрана.
4. Понад 10 % населення України становлять мігранти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/UKRAINE/ponad-10-naselennya-ukrayini-stanovlyat-migranti-128263_.html. – Назва з екрана.
5. Загальна декларація прав людини : прийн. і прогол. резолюцією 217А (III) ГА ООН від 10 груд. 1948 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам ; Київ, 1996.

6. Илиополова К. С. Противоречие «Свой-Чужой» в социокультурной коммуникации : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Илиополова Кристина Сергеевна. – Ростов н/Д, 2010. – 148 с.

7. Лубська М. В. Право в системі культури / М. В. Лубська // Філософія. Політологія. – 2010. – № 98. – С. 8–11.

8. Демидов А. Б. Введение в историю философии : [учеб. пособие] / А. Б. Демидов. – Витебск : ВГУ им. П. М. Машерова, 2004. – 130 с.

9. Культурный шок [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.countries.ru/library/terms/cultshok.htm>. – Загл. с экрана.

10. Чи загрожують Україні расово-етнічні заворушення на зразок тих, що спалахнули у Франції? [Електронний ресурс] / Дніпропетр. інформ.-аналіт. інтернет-вид. «СПЕЦКОР». – Режим доступу: http://spetskor.dp.ua/art_323.php. – Назва з екрана.

11. Єленський В. Релігійна свобода: глобальні виміри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irs.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=878%3A1&catid=37%3AAart&Itemid=64&l. – Назва з екрана.

12. У Лондоні почалися заворушення на релігійному ґрунті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2013_05_23/U-London-pochalisja-zavorushennja-na-rel-g-jnomu-grunt/. – Назва з екрана.

13. ЦАР: французи вилучають зброю у повстанців [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://1tv.com.ua/uk/euronews/2013/12/09/50373>. – Назва з екрана.

14. Хачатрян Д. В. Сучасні міграційні процеси як виклик сьогодення [Електронний ресурс] / Д. В. Хачатрян // Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність : зб. тез наук.-практ. конф. за підсумками стажування слухачів 12 верес. 2012 р. – Режим доступу: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2012-2/doc/4/06.pdf>. – Назва з екрана.

15. Мочкіна В. Х. Міграція як спосіб існування суспільства: соціально-філософський аналіз : дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Мочкіна Віра Хрисанфівна. – Красноярськ, 2006. – 186 с.